

Mojca Pišek

Evald Flisar: *Dekle, ki bi raje bilo drugje.*

Ljubljana: Cankarjeva založba, 2012.

Dobra plat romana je, da ne pušča nobenega dvoma, kaj je hotel avtor povedati. Njegove sestavine so pred bralca položene kot set igralnih kart, četudi so v zgodbi premešane in vpete v niz pripovednih pravil. Ta so pregledna in hitro priučljiva. Igra se igra enonivojsko, dvoumna preigravanja so kontraproduktivna. Kaj je cilj igre in kak optimalen rezultat, je jasno. Z drugimi besedami, notranji, vsebinski ustroj romana je viden in otipljiv kot rebra pod oprijeto majico kakega hlodastega dekleta. Tako da se slej ko prej vprašate, ali bi roman raje bil kje drugje.

Recimo pri mladinskem romanu. Sprva je že videti tako. Dekle sredi dvajsetih mučijo problemi, ki jih večina pusti za sabo v adolescenci. Fizična pojavnost, disproporcionalni deli telesa, negotovost, nizka samopodoba. A dekle seveda ni kakor večina, še manj pa je navadno. Tipični najstniški problemi jo sredi dvajsetih dajejo, ker je posebna. Posebna manj zaradi posebnih dosežkov ali zgrajenega značaja in bolj po sili rodu. V svoj problematični psihični svet, ki mu je telesna hiba le nekak zunanji vehikel, ni vpeta zaradi svoje osebnosti, lastnosti ali postopanj. Dekle je logičen podaljšek problematične družinske anamneze, ki jo kronata osebnostni razkroj mame in samomor očeta. Skratka, dekle ima tipične adolescenčne tegobe, zakaj torej ni nekaj let pomlajena in nameščena v mladinsko delo? Nekaj tehničnih težav: Ne bi mogla pametovati o literaturi, kot lahko le sveže pečena diplomantka književnosti (pomembna stranska tema romana). In mladostniki težko suvereno odidejo po življenjske suvenirje v London (osrednji dogodek romana), ne da bi imeli za petami domačo tiralico.

Roman *coming of age*, ki se v poznokapitalistični družbi pač začenja šele nekje po koncu izobraževanja, ko splošna inercija naplavi resnično življenje in so najbolj pripravna distrakcija od resničnega življenja prav velika vprašanja o življenju in mestu mladega odraslega v njem? Pogojno,

roman ima predvsem nastavke. Dekle sredi dvajsetih je ravno dovolj pametno, da bi si lahko zastavljala kompleksna in težavna vprašanja o sebi in svetu, a ona je ujeta v najstniško enoplasten problem nezadovoljivega telesnega videza, razklana med predstavo in videz, substanco in inštanco. V problem, s katerim se sooča na spet najstniško tipičen način, z osamo, bolešno sramežljivostjo, eskapizmom, pasivno agresivnostjo, defenzivnostjo, vrsto obrambnih mehanizmov.

Razvojni, *Bildungsroman*? Mogoče. Dekle se po londonski izkušnji znajde na izvornem kraju, a v nekem novem notranjem prostoru, ki ga definira domnevno večja psihična, čustvena in intelektualna zrelost. A kot da bi k hitremu odraščanju bolj kot notranja sprememba, ki naj bi jo porodila izkušnja, pripomoglo čisto navadno domotožje. Pa malo olajšanja, ki pride, ko prevzame krivdo in nato še pokoro. Morda pa gre za nekakšno instant različico *Bildungsromana*. Junakinjo iz njene čumnote in Facebooka navrže želja po velikem belem svetu, ki naivni preprostosti hitro pokaže zobe. Povratak na izhodiščno točko torej ni plod spoznanja, temveč dokončno razpaslega strahu. "Razpakirala sem in se vselila nazaj v svojo sobo. Odleglo mi je. Tako se najbrž počuti ranjena zver, ko se ji uspe zavleči v brlog." Besedilo ne ponudi nobenega dokaza, da bi bila nenadna odločitev, da prevzame odgovornost, plod junakinjine zrelosti. Prav nasprotno, junakinja je morala nazaj domov po hitrem postopku, dozorevanje je preprečilo zlomljeno srce. Kak trenutek se zdi, da je v romanu oživela predvsem zato, da preverimo, ali bo stoično prenesla še en udarec.

Literarno okolje romana je prepričljiv model stvarnosti. Slaba samopodoba dekleta, tematsko gonilo romana, je, ugibamo, toliko bolj potencirana, kolikor bolj je idila njenega primarnega družinskega okolja zapisana v nepovrat. Njena psihična in čustvena navezanost na gnezdo se zdi lokalna konstanta. Podobe slovenskega okolja ne gradijo le specifične koordinate, ampak tudi teme, ki od zadaj ali od spredaj podpirajo osrednjo pripoved. Mamina zgodba, ki spominja na kako aktualijo s strani večerne kronike ali zgodb o varčevanju v javnem sektorju, virtualno in vzporedno življenje na družabnih omrežjih, brezposelni diplomanti na priložnostnih delih, socialna negotovost kot sistemski problem, ki pa ga mladi doživljajo in rešujejo kot individualnega, novi val ekonomskih migracij. Taka socialna freska je dokaj zanimiva plast romana, četudi jo roman bolj razkrije kot obravnava. Jemlje jo za oporo, liki so bolj živi, ker so vpeti v socialno problematičen čas in prostor. Junakinja je diplomantka, ki po prekernem modelu v svoji "domači pisarni" lektorira in prevaja, sredi dvajsetih živi praktično pri starših (v sosednjem bloku, iz

katerega vidi mami na balkon), samostojno bivanje ji omogoča družinski materialni *input*, v tujino pa odide kot tipična predstavica svoje generacije, ne le brez praktične iznajdljivosti (“hm, le kako odprem mačjo konzervo?”), temveč predvsem čustveno neopremljena za življenje in brez stika z realnostjo. Prepričana, da jo čaka širni beli svet. Da obstaja onkraj tega, kar je, nekakšno drugačno življenje. Da je življenje povsod tam, kjer ona ni. Skratka, nahranjena je z zgodbami o odprtih možnostih in širnih priložnostih, ki mladini, rojeni na napačni strani leta 1980, danes pomagajo, da ji stvarnost ne začne megliti razuma in izsiliti kakega odkritega generacijskega soočenja. Kajpada bi nam roman rad dal lekcijo tudi na temo samorealizacije, ambicij, idealov, iluzij. Le da se ni mogoče znebiti vtisa, da v tako konkretnem družbenem kontekstu sploh ne gre za obče teme, še manj pa so obče veljavna spoznanja.

Da ima pri vsem tem junakinja hlodaste noge, je karikaturni del zgodbe; tudi če bi imela čisto šik noge, bi pretežni del romanesknih tem še vedno oživel. Te hlodaste noge so v bistvu pretirano resni del romana. Resen do mere, ko je smešen, brez da bi kogar koli zasmehoval, jasno. Ker avtor si je vso stvar zamislil tako: bralcem bom rekel, da ima dekle izjemno lep obraz in hlodaste noge. Preprostost antagonizma ima komičen potencial in karikaturen učinek sama po sebi. A najboljše pride, ko ugotovimo, da nam avtor ne namerava pojasniti, kaj naj bi hlodaste noge sploh bile. Preravne, predolge, preveč vzporedne, presimetrične, premalo? Smešno pa zato, ker je odsotnost oprijemljivega opisa v popolnem nasprotju s pomenom hlodastih nog za zgodbo. Kot duhovito pripominja Andrej Blatnik v spremni besedi: “Hmm, včasih so bili estetski izvržki jasno zaznamovani, določal jih je morda kislinsko ali kakor koli že razjeden obraz, ne pa nekaj tako ohlapnega, kot so hlodaste noge.” Ni pa to kaka avtorjeva napaka. Kaže, da je avtor na ta način sklenil v roman vnesti še eno problemsko plast: Junakinja je ujetnica lastne predstave o sebi, ki je seveda skrajna in radikalno negativna, pri čemer v romanu nikoli zares ne vidimo zunanjega pogleda nanjo ali na njeno hibo, o videnjih drugih poroča sama. Do literarnega sveta tako dostopamo izključno prek zavesti precej pristranske, subjektivne, kompleksov polne in za razumevanje svoje situacije prikrajšane junakinje. Pri čemer se zdi, da avtor s skopo opisano hibo namenoma dopušča možnost, da gre pri njenem domnevnem grotesknem videzu za domisljico ali poldomisljico – v hlodastih nogah je čisto mogoče le drobce resnice in pa obilica pretiravanja. Ta osnovni in najbolj materializiran problem romana je najbrž objektivni toliko, kot svojo postavo objektivno ocenjujejo anoreksične junakinje. To bi pomenilo, da so hlodaste noge čisto lahko

tisto, kar je v resnici narobe z njenim življenjem, to pa je kompleksna kombinacija intimno-družinskih in sistemskih vzrokov, ki jo je izjemno težko pravilno poimenovati. Zanimivo bi bilo slišati, kako bi njeno zgodbo povedal tretjeosebni pripovedovalec, ki ne bi bil le vsevedni, ampak tudi izjemno dobro informiran o družbi, v kateri junakinja živi.

Flisarjevo pripovedovanje je kot vedno skoncentrirano in prožno, pripovedniško izkušeno in sproščeno. Na trenutke se zaplete v hiter korak. Tedaj, ko se zazdi, da smo v burki ali komediji zmešnjav. Četudi se hitro zresnimo, ko se zavemo, da niso mišljene kot humorne – smrt gospe Lucinde, detektivsko-ljubezenska pustolovščina skozi srednjo Evropo, presenečenje v teatru Mile End. Kadar je pripovedni tempo hiter, to znova spominja na naslovniško ciljano literaturo. Naj ne bi prav v mladinskem romanu pozornosti vzdrževala dogajalna dinamika in pester pripovedni plaz? Sprotna pojasnila, hitro razloženi presenetljivi obrati, pomeni na dlani ... Roman pušča vtis mladinskega tudi zato, ker kar naprej vzbuja pričakovanja, a jih redko izpolni. Tako je vedno, kadar odraslega iz radovednosti pritegne kvaliteten mladinski roman: vrhnja plast povsem funkcionira, a ves čas nekaj pogreša. Najmanjšo sled nekakšne skrite pripovedne plasti bralec pograbi z obema rokama, a vedno ko približa nos, ugotovi, da mu z dlani visi pretrgana nit. Mladinski roman kot tisti tip literature, ki ima za odraslega večinoma le obetavne nastavke, slej ko prej pa pušča vtis neizrabljenih potencialov. Če jih ne, gre verjetno za naslovniško univerzalen roman. *Z mladinskostjo* romana je povezana razkritost konstrukcije. Vezi besedila so transparentne, niti malo skrite v drobje pripovedi. Poglavlja so položena drugo na drugo in se po malem mendrajo v enem romanu, čeprav so njihove sestavine dovolj bogate za samostojne teme. Imamo osrednji pripovedni tok, ki problematizira razmerje med stvarnim in idealnim, drugi, ki ošvrkne temo eskapizma, tretji, ki pelje v London priložnostnih del in delnih priložnosti, četrti, ki pripelje temo literature in njenih uteh, peti, ki pokaže kontradikcije med odgovornostjo do sebe in odgovornostjo za bližnje. Vsa zadeva je spretno zložena v en kolač, ki ima močne sestavine, a te so zmešane tako, da je okus na koncu znan in neizrazit. Samo zato, ker niso združene motivirano, pač pa priložnostno. Ker so bile ravno v hladilniku.

Nazadnje si junakinje ne bomo zapomnili po tem, da je imela hlodaste noge in izjemno lep obraz. Zapomnili si jo bomo po tem, da je napravila najdaljšo možno pot domov iz sosednjega bloka. Ker kaj je hotel avtor povedati? Da je treba, preden zlezemo na zapeček, najprej izza ovinka in čez planke. Vse je neke vrste prihajanje domov. Odhodi so tam zaradi

povratkov. Končni cilj je začetek. Če se lahko na poti otresemo česa odvečnega, toliko bolje. Vsekakor ne gre za to, da bi kar koli prinesli s sabo. Razen izkušenj, spoznanj, kvečjemu še potopisnega romana, dveh, petih. Dekle, ki bi raje bilo drugje, je tako zelo drugačno od prejšnjih popotnikov, a globoko v sebi napravljeno iz iste snovi. V tem ni nič slabega, le načrtovano in povedano je bilo že bolje.